

बाल पोषण बुलेटिन

अंक # २

मध्य असार देखि मध्य आश्विन,
२०६७

प्रमुख बुँदाहरू

- यस अनुगमन अवधिमा दैवीक नमूना (random sample) भित्र परेका घरधुरीहरू (n=३२४) का बालबालिकाहरूमा समग्र कुपोषणको दर (Global Acute Malnutrition -GAM) १८.२ % भएको पाइएको छ । यो तथ्याङ्कले मध्य चैत्र देखि मध्य असार २०६७ को अवधिमा भन्दा हाल कुपोषणको दर उच्च भएको देखाउँछ जुन गत अवधिमा अनुमानित १५.१ % थियो ।
- मध्य तथा सुदूर पश्चिमाञ्चलका पहाडी तथा हिमाली जिल्लाहरूमा GAM को दर राष्ट्रिय औसत भन्दा उल्लेख्य रूपमा बढी छ ।
- औसत भन्दा बढी GAM हुने जोखिममा परेका बालबालिकाका अन्य समूहहरूमा: उच्चतम् तथा मध्यमस्तरीय खाद्य असुरक्षित गाविसहरूमा बसोबास गर्ने बालबालिकाहरू, देशका हिमाली क्षेत्रका बालबालिकाहरू, आवश्यकता भन्दा न्यून खाद्य उपभोग गर्ने घरधुरीका बालबालिकाहरू पर्दछन् ।

परिचय:

नेपाल, संयुक्त राष्ट्र संघको सहस्राब्दि घोषणा पत्र र त्यसका आठवटा सहस्राब्दि विकास लक्ष्य (Millenium Development Goal-MDG) हरूको हस्ताक्षरी मुलुक हो । कुनै पनि राष्ट्रको सहस्राब्दि विकास लक्ष्य (विशेष गरी पहिलो विकास लक्ष्य: अति गरिबी र भोकमरी उन्मूलन) प्राप्तमा भएको प्रगति आकलन गर्नका लागि पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूमा पाईने कम तौलको अवस्था जस्ता पोषण सम्बन्धि सूचकहरूको निरन्तर अनुगमन गर्नु अत्यावश्यक छ । यसलाई सम्बोधन गर्नका लागि विश्व खाद्य कार्यक्रम र हेलेन केलर ईन्टरनेशनलले पोषण सम्बन्धि सूचनालाई नेपाल खाद्य सुरक्षा अनुगमन प्रणाली (NeKSAP) मा समेट्ने संयुक्त पहल गरेका छन् ।

विभिन्न समयमा खानपान र शिशु स्याहारका अभ्यासहरूका साथै कुपोषणको अवस्थामा के कस्तो परिवर्तन भईरहेछ, अध्ययन गर्नका लागि नियमित रूपमा पोषण सूचकहरू संकलन गर्ने यो बाल पोषण बुलेटिन पहिलो राष्ट्रव्यापी अनुगमन प्रणाली हो । यस बुलेटिनलाई *नेपाल खाद्य सुरक्षा बुलेटिन अंक २९* को पूरकको रूपमा लिन सकिन्छ र यस्ता त्रैमासीक सर्वेक्षण रिपोर्ट श्रृंखलाको यो दोस्रो अंक हो । यस पोषण श्रृंखलाले खानपान तथा विभिन्न समय/मौसममा पोषणको अवस्थामा हुन सक्ने विविधता/घटबढलाई समेट्ने छ । यसले पोषणसँग सम्बन्धित विकास तथा आपतकालिन सहयोग क्रियाकलापहरूका लागि लक्षित समूहहरूको प्रभावकारी पहिचान र स्रोतहरूको सही परिचालनमा सहयोग पुऱ्याउन सक्ने छ ।

विधि

बाल पोषण र खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी तथ्याङ्क २०६७ को मध्य असार देखि मध्य आश्विन अवधिमा ०-५९ महिना उमेरका ५११ बालबालिकाहरूका परिवारहरूबाट संकलन गरिएको हो । यस प्रक्रियामा दुई किसिमका नमूना चयन (sampling) का विधिहरू अपनाइएका थिए: सम्भाव्यताका आधारमा नमूना चयन (probability sampling) र खाद्य सुरक्षा चरणका आधारमा नमूना चयन विधि । (यस प्रक्रियाको विस्तृत जानकारीका लागि नमूना चयन विधि सम्बन्धी कागजात हेर्नुहोला) । आमाहरूसँगको अन्तर्वाता मार्फत शिशु तथा कलिला बालबालिकाहरूको खानपानको अभ्यास र बाल अस्वस्थता बारे जानकारी लिइएको थियो र तीव्र बाल कुपोषण मापनका लागि बालबालिकाको माथिल्लो पाखुराको विचको गोलाई (MUAC) को नाप लिइएको थियो । विश्लेषण चरण, कुपोषणको अवस्था अनुमान र क्रस टेबुलेसनहरू सम्भाव्यतामा आधारित नमूनाहरू (n=३२४) मा आधारित छ । खाद्य सुरक्षा चरणका आधारमा गरिएको क्रस टेबुलेसन भने कुपोषणको अवस्थाको कूल नमूना (n=५११) बाट अनुमान गरिएको हो । आउँदा बुलेटिनहरूमा उमेर, भौगोलिक क्षेत्र र जनसाङ्ख्यिकीय विशेषताहरू जस्ता विभिन्न पक्षहरूका आधारमा आकलन गर्न सकिने गरी सुधार ल्याउने हेतुले नमूनाको आकार बढाइने छ ।

प्राप्त नतिजाहरु

तीव्र कुपोषण

हाम्रो नमूना (n=३०७) भित्र परेका ६-५९ महिना उमेरका बालबालिकाहरुमा १८.२ % बालबालिकाहरु GAM बाट ग्रसीत छन्: २.४ % गम्भिर तीव्र कुपोषणबाट ग्रसीत (Severe Acute Malnutrition-SAM, MUAC ११५ मिमि भन्दा कम) भएको र १५.८ % बालबालिकाहरु मध्यमस्तरीय तीव्र कुपोषणबाट ग्रसीत भएको (Moderate Acute Malnutrition-MAM, MUAC ११५ मिमि देखि १२५ मिमिको बिचमा भएको) पाइएको छ। हाम्रो SAM को नतिजा नेपाल जनसाङ्ख्यिकीय तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण (NDHS)-२००६ सँग मिल्दोजुल्दो छ, जसले यसै उमेर भित्रका ३ % बालबालिकाहरु गम्भिर रूपमा कम तौलको भएका अनुमान गरेको थियो। यस्तै, NeKSAP को मध्य चैत्र-मध्य असार अवधिको (बाल पोषण बुलेटिन अंक # १) को तथ्याङ्कले पनि SAM को दर २.४ % भएको जनाएको थियो। यद्यपि, MAM को दर भने NDHS-२००६ को तथ्याङ्क र NeKSAP को गत अनुगमन अवधिको तथ्याङ्कको तुलनामा यस नमूनामा धेरै बढी भएको पाइएको छ। विभिन्न क्षेत्र/समुदायलाई समेटेको यस सर्वेक्षण प्रणालीको प्रकृतिका कारणले कुपोषणको दरमा भएको यस वृद्धिका कारणहरु अनुमान गर्न हाल सम्भव छैन; यद्यपि, कुपोषण सम्बन्धि त्रैमासिक तथ्याङ्कहरुको नियमित विश्लेषणले यस बुलेटिनलाई भविष्यमा विभिन्न समय/मौसममा हुने पोषणको विविधता र कुपोषण बिचको सम्बन्ध निर्धारण गर्न मद्दत पुग्ने छ।

भौगोलिक तथा घरधुरीको विशेषताका आधारमा GAM को व्यापकता

मध्य तथा सुदूर पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली जिल्लाहरुमा GAM को दर राष्ट्रिय औसत भन्दा धेरै उच्च छ; यद्यपि, यी क्षेत्रहरुमा GAM को दर गत अनुगमन अवधिमा गरिएको अनुमानसँग मिल्दो (२५.०%) रहेको कुरा टिप्पणी योग्य छ। नेपाल खाद्य सुरक्षा बुलेटिन अंक २९ मा रिपोर्ट गरिए बमोजिम यी क्षेत्रहरुमा विद्यमान खाद्य सुरक्षा अवस्थसँग यो तथ्याङ्क तदनुरूप छ।

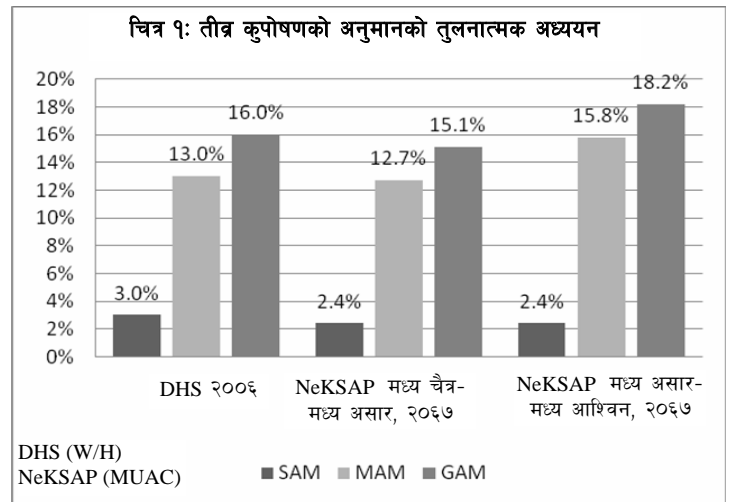
तल दिइएको तालिकामा भौगोलिक तथा घरधुरीको विशेषताका आधारमा हुने GAM को अवस्थालाई प्रस्तुत गरिएको छ। नेपालमा GAM को दर र घरधुरीको खाद्य सुरक्षा अवस्था बिच एकरूप सम्बन्ध भएको कुरा टिप्पणी योग्य छ। यस अनुगमन अवधिको साथै गत अनुगमन अवधिमा पनि उच्चतम् खाद्य असुरक्षित (चरण ३) मा वर्गिकृत गाविसहरुमा बसोबास गर्ने बालबालिकाहरुमा कुपोषणको दर सबै भन्दा उच्च रहेको पाइएको थियो। यसपछि क्रमशः मध्यमस्तरीय खाद्य असुरक्षित (चरण २) र सामान्यतया खाद्य सुरक्षित (चरण १) गाविसका बालबालिकाहरु पर्दछन्।

खाद्य सुरक्षा चरणका आधारमा GAM को अवस्था	
चरण १ (n=१६७)	१६.८ %
चरण २ (n=१२७)	२२.८ %
चरण ३ (n=१०२)	२८.४ %
भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा GAM को अवस्था	
पहाड (n=११६)	१७.२ %
हिमाल (n=७१)	२१.१ %
तराई (n=१०४)	१७.३ %
खाद्य उपभोग समूहका आधारमा GAM को अवस्था	
सीमारेखामा वा नराम्रो (n=८५)	२५.९ %
स्वीकारयोग्य (n=२०६)	१५.१ %

घरधुरीको खाद्य सुरक्षा अवस्था र GAM बिचको सम्बन्ध केही हदसम्म घरधुरीको खाद्यान्न उपभोगको ढाँचाबाट पनि पुष्टि गर्न सकिन्छ। खाद्य उपभोग ढाँचा एक मिश्रित सुचक हो जसलाई आहारको विविधता, खानाको पटक, र विभिन्न खाद्य समूहहरुको सापेक्षिक पोषणको महत्वको आधारमा हिसाब गरिन्छ। बाँया पट्टि दिइएको तालिकामा देखिए जस्तै “स्वीकारयोग्य” खाद्यान्न उपभोग भएको घरधुरीका बालबालिकाहरुमा खाद्यान्न उपभोगको स्तर “नराम्रो” वा “सीमारेखा” मा परेका घरधुरीको बालबालिकाहरुमा भन्दा GAM को दर कम छ।

निष्कर्ष

यस बुलेटिनमा दिइएको तथ्याङ्कले नेपालभर GAM को व्यापकता रहेको कुरालाई पुष्टि गर्दछ (राष्ट्रिय औसत स्तर अन्तराष्ट्रिय आकस्मिक परिमाणात्मक स्तर १५% भन्दा बढी भएको)। यस बुलेटिनले घरधुरीहरुको खाद्यान्न उपभोगको ढाँचाका साथै खाद्य सुरक्षा अवस्था र नेपालमा बालबालिकाहरुको पोषणको अवस्था बिचको सम्बन्धलाई पुष्टि गरेको छ। यो बाल पोषण बुलेटिनले शिशु तथा कलिला बालबालिकाहरुको खानपानको अभ्यास र अस्वस्थ बालबालिकाहरुको स्याहार सम्बन्धि पनि तथ्याङ्क संकलन गर्दछ; यद्यपि सो जानकारीका लागि नमूनाको मात्रा भने सापेक्षिक रूपमा सानो छ। हामीले प्राप्त गरेका नतिजाहरुलाई जानकारी मूलक ढंगमा प्रस्तुत गर्ने हेतुले राष्ट्रिय स्तरमा बाल पोषणका अभ्यासहरुको ठिक अनुमान प्रस्तुत गर्नका लागि यस बाल पोषण बुलेटिनले त्रैमासिक तथ्याङ्कलाई समागम गर्नेछ। यसर्थ आगामी बुलेटिनहरुमा बालबालिकाहरुको खानपान र शिशु स्याहारका अभ्यासहरुमा समय समयमा हुने परिवर्तनहरुका साथै विभिन्न समय/मौसमको विविधताका प्रभावहरुलाई समेटिने छ।

चित्र २: राष्ट्रिय औसतसँग मध्य-सुदूर पश्चिमी पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रको GAM को तुलनात्मक अध्ययन

